

St. Klemens Kirke i Ribe.

Af Købmand C. N. Termansen i Ribe.

VED Gravning af Huller til Plantning af Frugttræer stødte Partikulier Peter Nissen i Efteraaret 1902 i den ham tilhørende Toft Matr. No. 281 b af Ribe Bygrunde, beliggende umiddelbart vest for den nuværende Bispegaards Have, paa nogle vel bevarede Rester af Tufstensmurværk. Han anmeldte Fundet for den antikvariske Samlings Bestyrelse, og da man af Overlærer Kinchs fortjenstfulde Værk over Ribe vidste, at St. Klemens Kirke havde ligget der i Nærheden, antoges det, at det muligvis var en eller anden gammel Grav, som var paatruffet. Efter kort Tids Gravning kom man imidlertid snart paa det rene med, at det var selve Kirkens Fundamenter, som vare komne for Lyset, og lidt efter lidt blottedes hele Kirkens Nordside. Samlingens Bestyrelse indberettede Sagen til Nationalmuseets 2. Afdeling, og da Direktør Dr. Mollerup alligevel kort efter skulde til Ribe i Anledning af Domkirkens Restauration, standsedes Gravningerne saa længe. Dr. Mollerup fandt de fremdragne Levninger af den gamle Kirke saa interessante, at han bestemte sig til at indgaa til Rigsdagen med en Begæring om et Beløb til at lade hele Pladsen udgrave, tegne og kortlægge. Desværre forlangte Ejeren af Jorden en saa

stor Sum for Afstaaelsen, at Planen om en fuldstændig Udgravning maatte opgives, og man maatte nøjes med en Tegning af de ved den antikvariske Samlings Foranstaltning blottede Mure, hvorved der vel gaves et klart Overblik over Kirkens Anlæg, men adskillige interessante Enkeltheder, særlig angaaende det store svære Taarn i Vest, forbleve uløste og maatte udsættes til en gunstigere Lejlighed ad Aare. Opmaalingen og Indtegningen paa en Kopi af Bykortet foretoges af herboende Ingenieur H. Petersen.

I sit store Folioværk „Danske Tufstenskirker“ udtaler Pastor Jacob Helms en Formodning om, at St. Klemens Kirke skulde have været opført af Tufsten, hvilket de foretagne Udgravninger tilfulde have bekræftet; ligeledes have de vist, at Kirkens Grundplan har været den samme, som kendes fra de mange endnu bevarede Tufstenskirker her paa Egnen. Længderetningen er som sædvanlig Øst-Vest med Korrunding i Øst, Korkvadrat og Langhus, hvortil har sluttet sig et maaske oprindeligt eller dog tidligt opført Taarn i Vest. Ved Kirkens Opførelse har man gravet en Fordybning eller Rende i Underbunden omtrent af den paatænkte Kirkes Form, fyldt denne med temmelig store Rullestene, derover igen mindre Stene, hvorpaa Skifterne af Tufsten ere lagte. Murene have været opførte paa almindelig Middelalders Maade med en ud- og indvendig Skal fyldt med smaa Kampesten, Tufstensbrokker og Smuler lagte i god Kalkmørtel af Skælkalk, kendelig ved de mange Muslingeskaller og Sneglehuse, som ikke ere blevne fuldstændig knuste ved den primitive Kalkfabrikation. Skælkalken, der har en udmærket Bindeevne, findes anvendt ved alle gamle Bygninger her i Byen og benyttedes til for faa Aar siden, da

Kalkbrændingen ophørte, dels paa Grund af den tiltagende Brug af Cement og dels fordi de store Beholdninger af Muslinge- og Snegleskaller, som hentedes paa Sandbanker i Vesterhavet mellem Fanø og Manø, nu vare udtømte. Der fandtes ingen Sokkel af huggen Granit, som ellers aldrig savnes under Ribe-Egnens Tufstenskirker, og da det kun er lidet troligt, at St. Klemens i Lighed med enkelte af den sydlige Gruppe om Byen Slesvig beliggende Tufstenskirker oprindeligt skulde være opført uden huggen Sokkel, maa det antages, at de store Kampesten, hvoraf Sokkelen har bestaaet, allerede tidligere ere optagne og fjernede. Dette turde maaske ogsaa finde en Bekræftelse i, at der paa den Plads lidt syd for St. Klemens Kirketomt, hvor nu Amtssygehuset er opført, i lang Tid henlaa en Dyngge med attisk Profil forsynede Sokkelsten, ligesom der endnu hist og her i Byen til Trappesten foran Dørene er anvendt Granitsten, som i deres Overkant ere forsynede med hugne Profiler. De forefundne Tufstensskifter maa formentlig have været lagte som et Underlag for den hugne Granitsokkel hen over Rullestensgrundvolden¹. Hvor der var lidt mere bevaret af Mur-

¹ Hr. Pastor J. Helms, som velvillig har gennemset ovenstaaende forinden Trykningen, har udtalt, at han anser det for lidet rimeligt, hvad der ovenfor formodes, at man skulde have lagt nogle Tufstensskifter over Grundvolden, forinden den hugne Sokkel blev sat, da det synes stridende mod alt, hvad der hidtil er iagttaget ved Tufstenskirkerne. Hr. Helms antager snarere, at enten have de forefundne Tufstensskifter været anbragte indenfor den hugne Granitsokkel, eller ogsaa har Kirken ganske savnet en saadan, hvad Hr. H. ogsaa mener, lod sig tænke i dette Tilfælde. Thi ligesom Præsten Hr. Niels i Anst, der 1145 var Medlem af Domkapitlet i Ribe, meget nær samtidig med Domkirken fik sin Kirke bygget af Sten, saaledes er det i alt Fald ret rimeligt, at hans Kollega i Ka-

fladen (3 à 4 Skifter) f. Eks. et Sted paa den indvendige Side af Skibets Nordside, saas Tuffen at være dannet i Form og Størrelse som almindelige Munke-teglsten fra Middelalderen og lagt i regelmæssige Skifter med smalle Stødfuger. De enkelte Stens gennemsnitlige Størrelse var omtrent 10 Tommers Længde, 5 Tommers Bredde og 3 à $3\frac{1}{2}$ Tommers Tykkelse, dog paa Hjørner og fremspringende Partier af noget større Maal; saaledes havde en Sten, som var gaaet løs fra Kalken paa Kirkens Vestside en Længde af $17\frac{1}{2}$ Tomme.

Kirkens indvendige Længde med Undtagelse af Taarnet har udgjort 30 Alen fordelt paa de enkelte Partier saaledes: Korrundingen 4 Alen, Koret $6\frac{1}{2}$, Skibet $19\frac{1}{2}$. Bredden for Korets Vedkommende 10 Alen og for Skibet $13\frac{1}{2}$ Alen. Til Sammenligning kan anføres, at Pastor Jacob Helms i det for mange Aar siden udgivne lille Skrift „Tufstenskirkerne i Omegnen af Ribe“, hvorved Opmærksomheden først henleddes paa den ejendommelige Kirkegruppe, angiver Maalforholdene fra Roager Kirke, der i enhver Henseende er et typisk Eksempel paa en Tufstenskirke, til en indvendig Længde af 37 Alen, deraf Korrundingen 5 Alen, Korkvadraten 9, Skibet 23 og Skibets Bredde indvendig 11 Alen. Det vil heraf ses, at St. Klemens ikke har været nogen særlig stor Kirke, og at dens Bredde i Lighed med

pitlet Hr. Broder ved St. Klemens i selve Ribe ikke har tøvet med at faa ogsaa sin bygget af Sten — her af Tuf — og efter det, som Levningerne af denne Kirke viser os, vilde det ikke forekomme usandsynligt, at den er bygget som en af de ældste — maaske den allerældste af denne Art mindre Stenkirker i Ribe-Egnen, endnu inden man var kommen til Klarhed over, at det var fornødent at have en Fod af Granit, et Materiale, som det sandsynligvis den Gang var vanskeligere at forsyne sig med i Ribe end Tuffen.

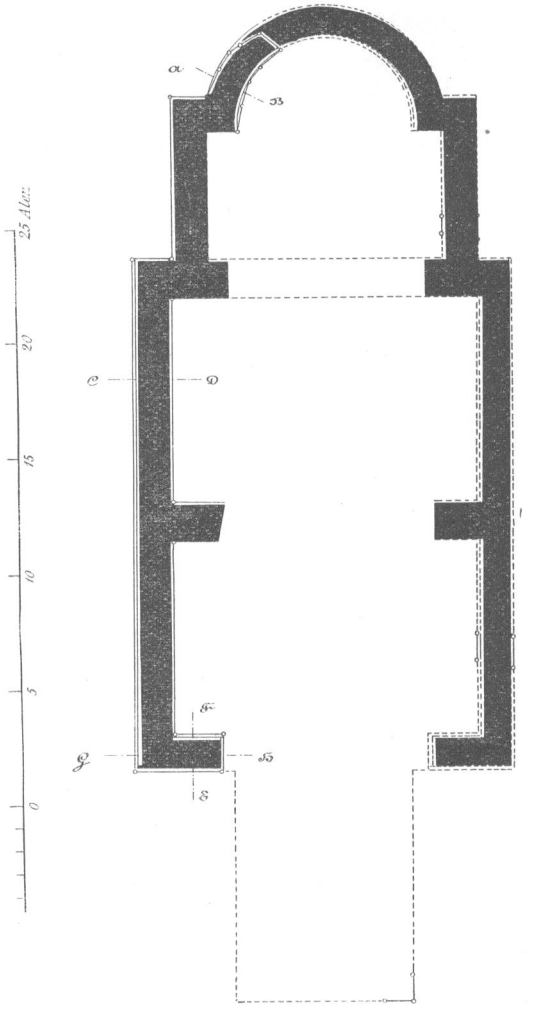

Fig. 1. Grundplan af St. Klemens Kirke.

—○— Boropfunden Grundplan.
 - - - - - Baukt Grundplan.

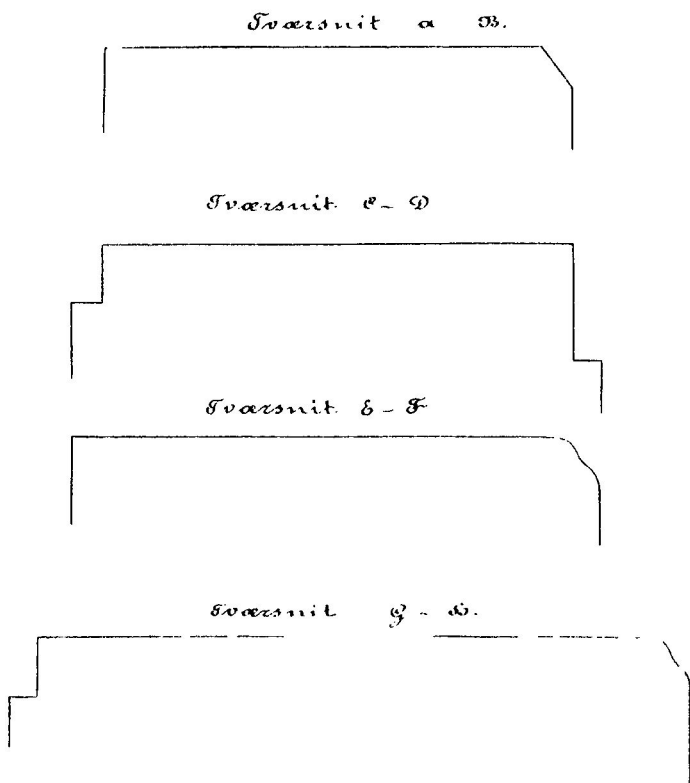

Fig. 2. Profiler af Kirkens Fundament.

Højder.

Gradmaalingspunkt ved Sønderport	8,507	Fod.
Domkirkens gamle Dørtærskel	14,38	-
St. Klemens Kirkes Sokkel i Koret	13,43	-
" " Jordoverflade	16,00	-
Floden 1634	18,83	-
" 1825 og 1839	15,68	-
Daglig Flod	1,62	-

Domkirken har været noget større i Forhold til Længden end almindelig ved Tufstenskirkerne.

Af Korrundingen, Apsis, var desværre kun Tufstensskifterne bevarede omtrent paa en Trediedel, men Grunden af Rullestenene viste tydelig Omridset. Endvidere fremgik det, at Ydermuren havde haft den paa Tufstenskirkerne her i Egnen sædvanlige Inddeling i fem Felter adskilte ved Halvsøjler, saaledes som Korrundingen i Vilslev endnu viser. To af de Tufstenskvaadrater, hvorpaa Halvsøjlernes Fodstykker hvilede, fandtes i Behold og fastsiddende paa deres oprindelige Plads i Murværket.

Paa Grund af Kirkens større Bredde har Korfirkanten en mere langstrakt firsidet Form end almindelig ved Tufstenskirkerne. Da Gravningerne ikke fuldførtes, kan Korbuens (Triumfbuens) Bredde ikke angives. Paa den indvendige Side af Korets Nordvæg fandtes en Udbedring af det oprindelige Murværk udført med brændte Sten, det eneste Sted, hvor Mursten iagttoges i Forbindelse med Tuffen, men hele Murværkets Karakter godtgjorde, at det var en senere Tilføjelse.

I Kirkens Skib fandtes ikke Spor af de sædvanlige Indgange paa Nord- og Sydsiden, men da det jo kun var Kirkens nederste Grundvolde, der vare bevarede, har man muligvis fortsat Grunden helt rundt og først i den hugne Sokkel afsat Plads til Dørene. Noget lignende har været Tilfældet ved St. Peders Kirke i Ribe, hvor Grunden fortsattes hen under den aabne Triumfbue. Ved Slutningen af Gravningerne opdagedes det, at der midt paa Langhusets Sider fandtes en Pille eller Tværmur, som havde delt Skibet i to omtrent lige store Firkanter. Om dette var foretaget i en senere Tid for en mulig Indhvælnings Skyld, eller

hvad Grunden ellers havde været, maatte lades uafgjort, da Ejeren af Kirkepladsen ikke ønskede flere Gravninger end langs med Kirkens Ydermure. Mod Vest har Skibet ved en 9 Alen bred Aabning eller Bue staaet i Forbindelse med Taarnets underste Etage. Murene havde gennemgaaende en Tykkelse af knap $1\frac{1}{2}$ Alen.

Paa det gamle Stik af Ribe i Brauns „Theatrum urbium“ (gengivet hos Kinch 1. Del) ses St. Klemens Kirke at have et stort og svært Taarn mod Vest, som Pastor Helms i sit Folioværk „Danske Tufstenskirker“ ved Jævnførelse med lignende Taarne ved Rhinen antager at have hørt med til Kirkens første Anlæg. Dette synes Udgravningerne ogsaa at have bekræftet, idet den store Aabning mod Vest tydelig gjorde Indtryk af at være samtidig med det øvrige Murværk, og Pillerne mellem Skib og Taarn i alt Fald paa Nordsiden havde en profileret Sokkel bestaaende af en lidt udformet Skraakant baade ind imod Skibet og Gangen til Taarnrummet. Hr. Helms mener, at Billedet i „Theatrum urbium“ virkelig gengiver Taarnet, saaledes som det har set ud, og at Tegneren med Villie har trukket det runde Trappetaarn paa Sydsiden noget mere frem for derved at gøre en af Kirkens Ejendommeligheder mere tydelig for Beskueren. Ved de i de senere Aar af Sektionschef ved Norges geografiske Opmaaling W. A. Mathiesen foretagne Undersøgelser af Ribes gamle Topografi sammenholdt med de fra Tid til anden ved Bygning-, Kloak- og lignende Arbejder fremkomne Oplysninger har det vist sig, at det gamle Billede er langt paalideligere end tidligere antaget. Under Udgravningerne blev der gjort særlige Anstrengelser for at skaffe Oplysning om det ejendommelige brede og

svære Taarns Fundamenter, men desværre uden Resultat. De store Kampesten, hvoraf Grunden rimeligvis har bestaaet, har vel sagtens allerede forlængst fristet til Optagelse i denne stenfattige Egn, hvor store Sten altid have en vis Værdi. Der blev ført en Grav baade paa Kryds og tværs henover Taarnpladsen uden at støde paa Ydermuren, kun blottedes paa et større Stykke Taarnrummets gamle Gulv, som var lagt af røde Munketeglsten, der af deres skraaslidte Flade viste, at der havde været Gang hen over dem, og at det stærkeste Slid havde været mod Midten af Rummet. Ved Nord-siden fandtes en Grav med en smal Bue eller Hvælving af Munketegl indeholdende et Skelet, som efter Dr. Vilandts Opgivende var af en velbygget kraftig Mand. I en Afstand af ca. 10 Alen fra Skibets Vestende mod Sydvest stødtes der paa en Grundvold lagt af store Kampesten, men da den kun strakte sig et kort Stykke, tør der ikke sluttes noget deraf med Hensyn til Taarnets Udstrækning og Form. Rundt om i Taarnrummet fandtes rigelig Trækul og flere Klumper smeltet Metal, som kunde tyde paa, at Ildebrand har hærget Taarnet og været medvirkende ved dets Undergang.

Af løse Genstande fandtes ved Gravningerne saa godt som intet til Oplysning om Kirken. I Fylden over Korets Sydmur optoges Halvdelen af Laaget til en af de trugformede mod Fodenden tilspidsede Ligkister af rødlig Sandsten, hvoraf flere lignende ere fremdragne ved Domkirkens sidste Restauration. Laaget har paa Undersiden langs Kanten været forsynet med en Fals, hvorved det har passet tæt til Kistens Sider. I Skibet optoges et Brudstykke af en Ligsten prydet med et rudeformet Vaffelornament, flere af de her saa

almindelige trefligede Ribbesten til Hvælvinger af Tegl samt en af de Teglsten, hvoraf den af Firkløvere bestaaende Frise, som endnu smykker Sortebrødreklostrets Murflader, er dannet. Endvidere flere Gulvfliser af brændt Ler ca. 6 Tommer i Kvadrat og 1 Tomme tykke, forsynede med forskellig farvet Glasur. Endvidere fandtes 4 Mønter, som efter godhedsfuld Meddelelse fra den kongelige Mønt- og Medaillesamling ere:

1. En Mønt fra Christopher I (1252—59) præget i Ribe.
2. En Mønt fra Erik Menved (1286—1319) præget i Nørre Jylland.
3. En Korshvid fra Kong Hans (1481—1513) præget i Malmø.
4. En Regnepenge af Messing (16de Aarhundrede) præget i Nürnberg.

Hvad der af skriftlige Kilder haves til Oplysning om St. Klemens Kirke, er forlængst samlet og benyttet af de udmærkede Ribe-Forskere: Terpager, Thorup og Kinch. Efter dem anføres nedenstaaende, suppleret med nogle Oplysninger fra „Scriptores rerum Danicarum“:

- 1145 omtales i Anledning af Domkapitlets Oprettelse en Præst ved Navn Broder ved St. Klemens Kirke.
- 1264 døde en Diakon Gunno, som til sin Aartid skænkede to Grundstykker beliggende ved St. Klemens Kirkegaards Østside.
- 1330 døde Thuro Harthbo og blev begravet i Klemens Kirken. Til sin Aartid gav han sine Jorder i Ballum i Nordslesvig, hvilken Gave senere stadfæstedes af hans Hustru, mod at hendes Aartid holdtes i Pinsen, først medens hun endnu levede, senere efter hendes Død.

- 1380 døde Cecilie Clavskone, for hvis Aartid hendes Søn Nicolaus Præst ved St. Peders Kirke i Ribe skænkede til Kannikerne to Grunde beliggende i St. Klemens Sogn „prope obstacula“.
- 1395 omtales St. Klemens Kirke og Kirkegaard i et Skøde udstedt af Katarine Eriks Enke til Byen paa en langstrakt Grund, formentlig beliggende paa St. Klemensgades Sydside.
- 1396 skænkede Væbner Aage Astradsen $\frac{1}{2}$ Mark Sølv til Kirken.
- 1458 betænkes i et Testamente St. Klemens Alter i St. Klemens Kirke med en Pude eller Hynde, hos Terpager kaldet en Kyllt.
- 1479 skænker Kristian den første under et formentligt Ophold i Ribe St. Klemens Kirkegaard til Korsbrødrene, hvis Ejendom stødte op til Kirken mod Nord og Øst. Foreningen mellem de to Ejendomme vedblev lige til 1896, da Kirkepladsen udskiltes som et særligt Matrikelnummer.
- 1536 eller 37 indgav Borgmestre og Raad i Forening med Byens Prædikanter et Andragende til Kongen om, at Byen herefter maatte deles i to Sogne, nemlig Vor Frue- og Sortebrødersogn, og de tidligere Sognekirker nedlægges. I de tvende Borgmestres Kundgørelse 1542 af Kongens Svar omtales St. Klemens Kirke ikke blandt de Kirker, som skulde nedbrydes, hvorfor Kinch har antaget, at den af Kongen har været udset til Byens anden Sognekirke. Terpager mener derimod, at den muligvis allerede er gaaet til Grunde forinden Kirkeforandringen, hvilken Formening maaske har vundet nogen Bekræftelse ved de ved Udgravningerne paa Taarnpladsen forefundne bety-

delige Rester af Trækul, og at kun Kirkegaarden, ikke Kirken, omtales i Kristian den førstes ovenfor omtalte Gavebrev til Korsbrødrene. I hvert Fald opnaaede Borgerne at faa deres Ønske opfyldt og erholdt Sortebrødrekloster-Kirken til Sognekirke. Denne var rigtignok ogsaa langt aneligere af Bygning, dens indvendige Længde saaledes 68 Alen mod St. Klemen's 30 Alen, ligesom ogsaa Beliggenheden var betydelig bedre, da Klemenskirken laa lige ved Byens vestlige Udkant, selv om Bebyggelsen af denne Bydel den Gang var større end nu.

1584 faldt der ved Byretten Dom i en Sag mellem Movrids Podebusk og Byen angaaende St. Klemens Kirkeplads, der var lagt ind til Korsbrødre-gaard, men som Byen mente at have Adkomst til. Podebusk tabte Sagen ved Retten men tilfredsstillede Byen ved at udlægge den nogle andre Grunde. Under Sagens Forløb for Retten kunde det ikke oplyses, hvor vidt St. Klemens Kirkeplads havde strakt sig, forinden den indlemmedes i Korsbrødre-gaard, hvilket ogsaa nok kunde tyde paa Kirkens Nedlæggelse forinden Reformationen.

1795 omtaler Matth. Galthen i sin Beskrivelse af Ribe baade Pladsen og Kirkegaarden og anfører, at den Have, som Christian Gartner har i Leje af Raadmand Rahrs Enke, er Kirkegaarden til St. Klemens Kirke, og at Havegærdet er opsat af Murbrokker fra Kirkegaardens gamle Ringmur.

I den katolske Tid var St. Klemens Kirke en af Byens fire Sognekirker, og længe efter, at Kirken var nedlagt, benævnedes den vestlige Bydel St. Klemens Fjerdings. Adgangen til Kirken fra Byens Side skete

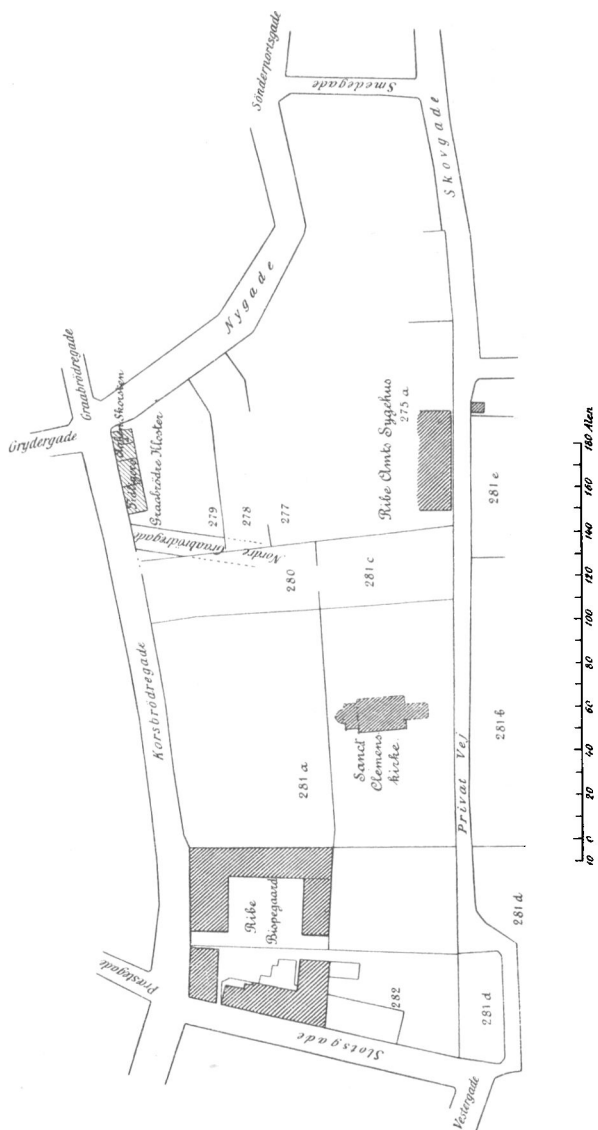

Fig. 3. Situationskort over Kirken og dens nærmeste Omgivelser.

ad St. Klemens Gade, en lille Gade, som førte fra Korsbrødregade ind til Kirkegaarden, tværs over Haven til Korsbrødregaard, den nuværende Bispegaard. Ved de Byttehandler, som Movr. Podebusk foretog med Ribe Kommune, nedlagdes Gaden, og dens Grund forenedes med Korsbrødregaard, i hvis Have man fra Tid til anden er stødt paa store Stykker af den gamle Brolægning.

Som bekendt var St. Klemens de søfarendes Skytspatron, og det er vel derfor med velberaad Hu, man har viet Kirken i den Del af Byen, hvor særlig Søfolk og Fiskere havde Bopæl, til ham.
